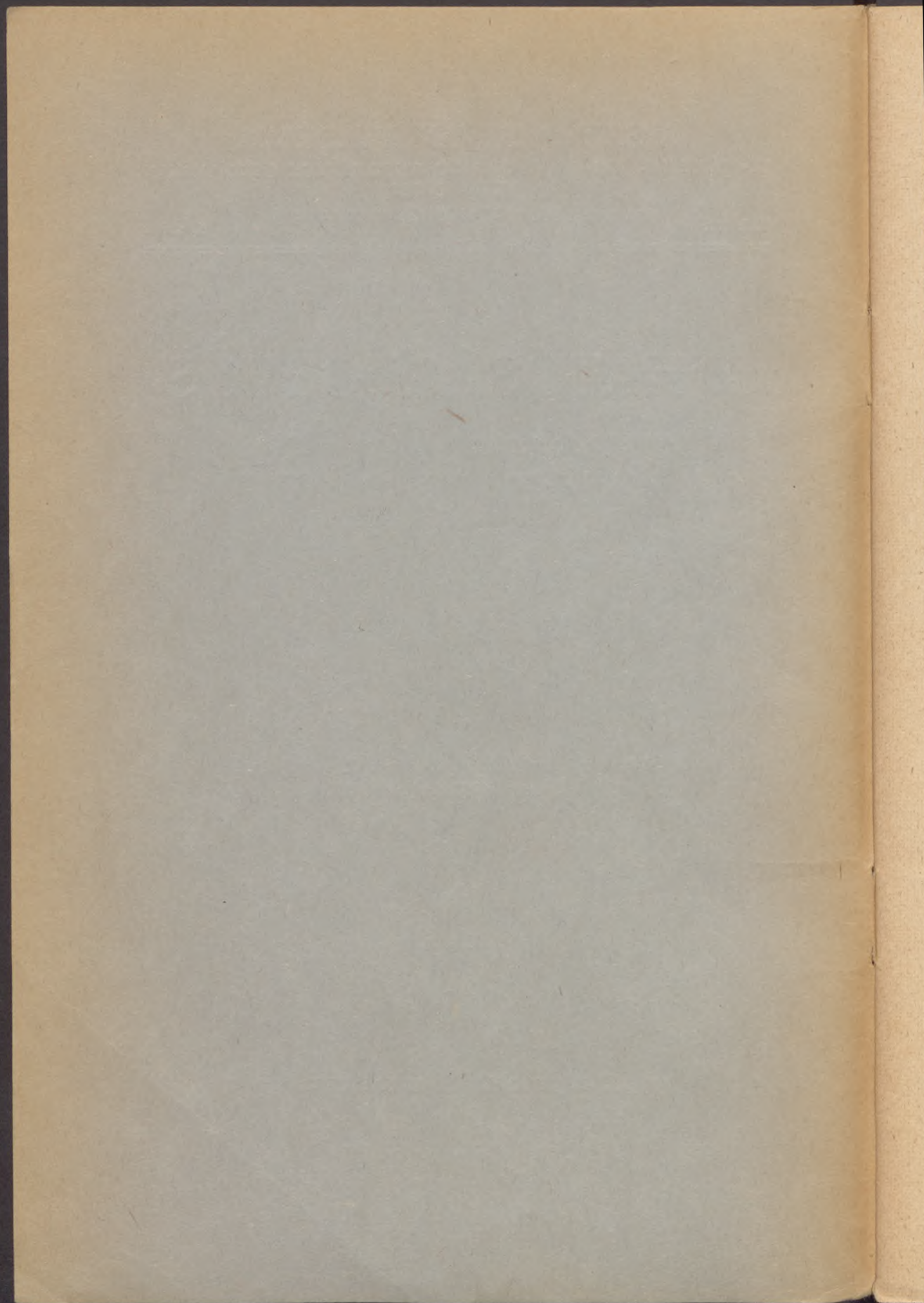

$$13.565\overline{2/8}$$

8. szám.

1940.

A SZENT ISTVÁN AKADÉMIA
TÖRTÉNELEM-, JOG- ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYOK OSZTÁLYÁNAK
ÉRTEKEZÉSEI

II. kötet.

SZERKESZTI BALANYI GYÖRGY OSZTÁLYTITKÁR

8. szám.

A HATÓSÁGI ORVOS TITOKTARTÁSA

IRTA

ATZÉL ELEMÉR

DR. IVÁNYI BÉLA

*Felolvasta a Szent István Akadémia II. osztályának
1940. január hó 26-án tartott ülésén*

BUDAPEST

„ÉLET” IRODALMI ÉS NYOMDA RT.

1940.

M13.565/14/8
Országos Széchényi Könyvtár

Leltári szám:

VII100-12.260/1964

Felelős kiadó: *Atzél Elemér.*

„Élet” Irod. és Nyomda Rt., XI., Horváth M.-út 15. — Igazgató: Laiszky Jenő.

Az orvost ezernyi titok övezi. Tanulmányai és pályája az élet és a halál nagy titkainak megfejtését írják elő számára. A természet azonban nem adja könnyen titkainak megfejtését. A fátyolt csak az állandó és lankadatlan munka lebbenti fel. Hiszen minden tudomány, s így az orvostudomány is mint Shakespeare mondja:

„.....tündöklő égitest,
mely nem tűri, hogy vakmerően kilesd.“

De most egy más körbe tartozó titokkal, az orvosi titoktartással foglalkozunk. Azzal a titokkal, melynek megőrzése majdnem mindenütt az eskü szentségén alapszik.

A „Pázmány Péter“ egyetemen az orvosi kar fennállása óta — leszámítva II. József uralkodásának rövid idejét — az orvosoknak esküt kellett tenniök. Ennek az orvosi eskünek a szövege — még napjainkban is — többé kevésbé azonos azzal, amit Ferenc király 1806-ban az új Ratio évében elrendelt:

„.....Esküszöm, hogy orvosi tudományomat a betegek javára fordítom; életveszélyes betegségben jókor, és kiméletesen arra törekszem, hogy a beteg lelkének üdvösségéről és ügyeinek intézéséről gondoskodás történjék; a betegek titkait, ha csak a törvény nem követeli, senkinek fel nem fedezem...“

E szövegből is látjuk, hogy az orvost nemcsak a gyógyítás kötelessége terheli, hanem azonkívül még két kötelesség: egy tevőleges és egy nemleges. A tevőleges kötelesség: az ügyek intézéséről való gondoskodás, és a nemleges: a titoktartás. A hatósági orvos ezenfelül még a munkájával kapcsolatos hivatali titok megtartására is — vallásán, istenhitén alapuló ígéretet — esküt tett.

Az orvos titoktartása egyidős az emberiséggel és az orvosi rend kialakulásával.

Miért kapcsolatos a gyógyítás a vallási felfogással már Ó-Egyiptomban, a perzsáknál, indusoknál, aztékoknál, inkáknál? Azért, mert az emberiség a betegségek okainak megismerésére már akkor törekedett és azokat földfeletti — isteni — hatalmak büntetésének tekintette. A daimonizmussal kapcsolatos mágia, azután a theurgia mindenütt az isteni kegyet keresi a gyógyulásban. Így természetes, hogy kelet valamenynyí népénél azok kezébe kerül a gyógyítás, akik a legműveltebbek és akik a legközelebb állanak a legfelsőbb — isteni — hatalmakhoz: ezek pedig a papság tagjai.

Évezredek multán a görög félszigetre megérkeznek északról a különböző indo-germán népek orvosai és Asklepios gyógyisten papjai veszik át a gyógyítás gyakorlását. Itt még az orvosi titkok nagy általánosságban a vallási mithos titkai. Később megszületik Hellasban a filozófia, s művelőinek hatása alatt Hippokrates már iparkodik elvilágiasítani az orvostudományt és önálló rendszerrel a bölcsélet új ege alá vonni. Hippokrates (Kr. e. 460—375) már nagyobb munkában „Az orvosok feladatai és kötelességei” címmel szól az orvosi titokról és azt mondja:

„Arról, amit a kezelésnél vagy pedig a kezelésen kívül megtudok, de különben is, amit én mint orvos a mindennapi életben olyat látok vagy hallok, amelynek nyilvánosságra hozatala nem szükséges, hallgatni fogok. Minden ilyet titokban kell tartani.”

Ez a titoktartás örök orvosi törvénye. Mondhatnám olyan alaptörvény, mely — hagyományként, erkölcsi és társadalmi szabályként — jóval előbb kifejlődött az orvos és a beteg közötti kapcsolatból, mielőtt még e kapcsolatot a törvényhozó a maga körébe vonta és jogilag szabályozta volna.

A kereszténység eleinte természetesen idegenkedik attól az orvostudománytól, melynek gyakorlói a római világban az augúrok és haruspexek, a mágikusok, varázslók és a pogány istenhit papjai voltak, akik a beteg titkait nem egy esetben összekötötték a saját érdekeik érvényesítésével. Amikor azonban később az egyház orvosi hadrendjei megjelennek és egyes szerzetes-rendek — mint pl. a szent Benedek-rendiek — a betegápolást már rendi kötelességgé teszik: megalapozzák azt

az orvostudományt, amely párhuzamos az akkor már kialakulóban levő világi orvostudománnyal. A nagy egyházi orvosok előtt természetesen az orvosi titok is a gyónási titokkal volt majdnem azonos értékű.

A renaissance-korban sok minden megváltozik. Ez a kor bizonyos visszakanyarodást jelent az orvosi titok területén is abba a pogány korba, mely a beteg titkait nem egyszer saját érdekében használta fel. Még szerencse, hogy az orvosok nagyobb részéből nem irtja ki a mély vallásosságot, mely még az oly merész felforgató Paracelsusnak életét is bearányozta.

Mielőtt az orvosi titok fogalmát elemeznők, szólnunk kell általánosságban a titokról.

Tágabban értelmezve, titok: a tüneteknek, jelenségeknek, képzeteknek az a csoportja, melyek olyan természetűek, hogy az emberi értelem és felismerő képesség adott fejlettségi fokán a tudat és a megismerés küszöbét keresztül nem léphetik. Az ismeretkörből távollét és az oda bekerülés lehetetlensége jellemzik általánosságban a titok fogalmát. Ez sem jogi, sem más tilalmat nem igényel, de nem is igényelhet. Ennél az emberiség közérdeke inkább azt kívánja, hogy az ilyen természetű titokhoz minél közelebb férközzünk.

A mindennapi élet azonban megszükiti a „titok” szó értelmét és a titok fogalmán már olyan tünetényt, eseményt, ténykörülmenyt, gondolatot, érzelmet, stb. ért, melyet valakik ismernek, s melyet bárkik megismerhetnek; de valamilyen magasabb érdek megköveteli, hogy az emberiség nagyobb körét e fogalom megismerésétől távoldartsuk. Ez a szűkebben értelmezett titok, melyet a latin műnyelv „secretum”-nak nevezett az előbbi „ars arcana”-val szemben. Másszóval titok: mindaz a bárki által megismerhető, de tényleg csak egyetlen vagy csak korlátolt számú egyén tudatkörében létező és harmadik személyek elől elzárt oly valóság (tünetény, jelenség, képzet, érzelem, gondolat, stb., s mindezek megtestesítői), melyre vonatkozóan bizonyos méltánylandó érdek azt kívánja, hogy az mások ismeretkörébe ne jusson.

A titkokat többféle szempontból szokták osztályozni. A tudatkörbe jutás módjai, annak tárgyai, vagy a tudat jelentkezésének alakjai szerint lehetnek bizalmi, hivatási és hivatali titkok, lehetnek állami, társadalmi és magántitkok, lehetnek eszmei és tárgyi titkok.

Az orvosi titok: hivatási, a hatósági orvosé pedig ezenfelül még hivatali titok is. A titok tárgyát tekintve pedig magántitok.

A titoksértés a tartózkodásra irányuló kötelesség megszegése. Ez a kötelesség hasonlít ahhoz, mely minden harmadik személyt a dolog birtokosával szemben terhel. A titokkörbe irányuló behatolástól és az illetéktelen tudomásszerzéstől tartózkodás eredetileg csak tényleges tilalmakon alapuló kötelem, majd egyes részeiben erkölcsi és jogi szint ölt magára.

Ennek útját kell vizsgálat tárgyává tennünk. Az orvosi titok, mint hivatási titok csak az újkor első századaiban lesz jogi parancs. De a joggyakorlat — jogi szabályozás nélkül is — Franciaországban már a XVI. századtól kezdve büntette az orvost, gyógyszerészt és szülésznőt, ha a reábizott titkot elárulta. A württembergi hercegnek 1621-ben kiadott Landesordnungjában pedig ezt olvassuk: „Es sollen auch die Hebammen der presshaften Weiber Krankheiten, Fehl und Mängel, nicht offenbar machen, sondern vertruken helfen, auch sich der leichtfertigen Reden, aller aberglaubischen Segen und anderer Abgötterung gänzlich erhalten“. Az 1725. évi porosz rendelet már az orvosokra is kiterjeszti a titoktartás kötelességét megparancsolván, hogy „die ihnen entdeckten heimlichen Mängel und Gebrechen“ senkinek el ne árulják. Az 1770. évben kiadnak egy ausztriai egészségügyi rendtartást, mely még tovább megy, s az orvosok és a szülésznők mellett felemlíti a sebészeket és borbélyokat is a most már jogi parancs által előírt titoktartás kötelességében.

A német jogvidéken a német büntetőtörvénykönyv 300. §-át legújabbán az 1935. december 13-án megjelent Reichsärzteordnung egészítette ki. E kettő között érdekes fejlődési vonal állapítható meg. A német új orvosi rendtartás különös büncselekménynek veszi az orvosi titoksértést és azt kiterjeszti nemcsak az orvosokra, de az ápolókra, sőt még az orvos halála után a hagyatékban maradt titkok megőrzését is rendeli. Az ápolókkal kapcsolatban kimondja, hogy azokat kell ilyeneken érteni, akik hivatásszerűen foglalkoznak azzal. Az orvosi titok vonatkozik azokra is, akik „az orvosi működés előkészítésében résztvesznek“, általában az orvosi segédszemélyzetre, de esetleg az orvostanhallgatókra is. Védelembe veszi a hagyatékban

maradt titkot akkor is, ha valaki az orvostól a hagyatékot elkéri. Az orvosi titoktartásnak az orvosi rendtartás szerint alkotó része az az idegen titok is, melyet „az orvosra hivatásának gyakorlása közben rábíznak, vagy amely hivatása által lesz előtte ismertté“. Az „idegen titok“, új kifejezés. Még Káhl is magántitkot emlegetett és az szerinte „a magánélet azon ténye, melynek titokbantartása kívánatos“. Ugyanez volt a meghatározása nagyjából Bindingnek és Lisztnek is. Csak Frank vetette fel a kérdést, hogy lehetetlen a magánélet minden vonatkozását valóságos orvosi titokká tenni, mert ez hová vezetne? Az idegen titok — mint látjuk — az érdekvédelmi elemélet alapján áll; az csak olyan titok lehet, amelyhez az egyén vagy a közösség jogos érdeke fűződik.

A német jogban az orvosi titok megsértése csak akkor büntetendő, ha a titok kinyilvánítása jogellenes. Különbséget kell tehát tenni a titkok jogos és jogtalan kinyilvánítása között. A megalkotandó új német törvény szerint jogos az orvosi titok megsértése akkor, ha az orvos úgy látja, hogy neki a titok elárulása valamely jogi vagy erkölcsi kötelességéből fakad, vagy valamely más, népezületből feljogosított célt szolgál, valamint akkor, amidőn úgy látja, hogy a fenyegetett jogi érdek nagyobb jelentőségű, mint a titoksértés által megszegett. Ez az ú. n. népezület, a nép jogi meggyőződése vagy egészséges felfogása, nagyon tág és nehezen kezelhető fogalom. Inkább az érdek nagysága az, amire maguk a német szerzők is szeretnek hivatkozni, amikor a legkülönbözőbb gyakorlati esetek felsorolásával igyekeznek alátámasztani az orvosi titoktartás kötelességének meglehetősen lazítását. A házasság előtti orvosi vizsgálat és a hivatali alkalmasság esetében valóban sok probléma felmerülhet az orvosi titoktartással kapcsolatban, de ezeket — úgy hisszük — anélkül is el lehetne intézni, hogy az orvosi titoktartás kötelességének körén tágitanánk, s ezáltal a beteg bizalmát az orvossal szemben megrendítenénk.

Az újabb európai jogfejlődés az orvosi titkot a hivatási titkok csoportjába sorolja. Így az 1930. évi olasz Büntetőtörvénykönyv 622. §-ában kimondja, hogy:

„Aki állásánál, hivatalánál, hivatásánál, vagy foglalkozásánál fogva megtudott titkot jogos ok nélkül felfed, vagy pe-

dig a saját vagy más javára felhasznál, amennyiben cselekményéből kár származhatik“ büntetendő.

Az 1926. évi török Büntetőtörvénykönyv 198. §-ában ehhez hasonlóan mondja ki, hogy büntetendő: „aki hivatali állásánál, hivatásánál vagy iparánál fogva tudomására jutott oly titkot, melynek feltárásával másnak kárt okozhat, nyilvánosságra hoz“.

Súlyosabb a büntetés, ha a kár be is következett.

Az 1930. évi dán Büntetőtörvénykönyv a „más személyek békességének és becsületének háborítása“ című fejezetben szabályozza az orvosi titoktartást is (263. §.). E szerint: „büntetendő, aki nyilvános közlést ad magánélet-viszonyokról, amelyek nyilvánosságra jutásának elkerülése alapos okból kívánatos“; továbbá

„Ugyanígy büntetendők azok a személyek, akik közszolgálatban vagy közmegbízásban működnek, illetőleg működtek, vagy hatósági végzés vagy tudomásvétel alapján üznek, illetőleg üztek valamely foglalkozást, valamint ilyen személyek alkalmazottai, ha olyan magánéleti titkokat árulnak el, amelyek hivatásukban való eljárás közben jutottak tudomásukra, kivéve, ha a kinyilvánításra kötelezve voltak, továbbá ha jogos közérdek szemelött tartásával jártak el, vagy ha eljárásuk maguk vagy mások megsegítését célozta“.

Látjuk, hogy ez meglehetősen tágra értelmezi az orvosi titoktartás határait. Ez vonatkozik a hatósági orvosra is Dániában.

A magyar jogfejlődés egyvonalon haladt a külföldivel, de érdekes, hogy Deák Ferenc nagy alkotása, az 1843. évi javaslat, nem tesz külön említést az orvosi titok megsértéséről.

A magyar Büntetőtörvénykönyv 328. §-a a következőképpen szól az orvosi titok büntetőjogi védelméről: „Büntetendő azon közhivatalnok, ügyvéd, orvos, sebész, gyógyszerész, szülésznő, ki valamely család vagy személy jóhírnevét veszélyeztető és hivatalánál, állásánál vagy foglalkozásánál fogva megtudott vagy reábizott titkot alapos ok nélkül másnak felfedez“.

E sértés jogi tárgya körül két irány áll szemben egymással. Az egyik a szocialisztikus, mely napjaink jogeszményével és koreszményével egybefonódva határozottan hódít. A másik az individualisztikus. Arról van ugyanis szó, hogy a titok-

sértés jogilag védett érdeke tulajdonképpen micsoda: vagyis az orvosi titoktartás jogi alapja körül folyik a vita.

Az individualisztikus felfogást képviselték Ortloff, Liszt, Seréxe. Ez a felfogás az egyén jogát állítja előtérbe. Azt a jogot, mely szerintük a titokbanmaradáshoz fűződő személyiségi jog, s amelyet az illetéktelen felfedezés sért.

A szocialisztikus felfogás megteremtője Liebmann. Ő a titoktartás kötelezettségének megszegésében a társadalmi érdeket látja megsértve és elméletét fejlődéstani alapon igyekszik felépíteni. Szerinte a kezdetleges társadalmakban a gyógyítás teljesen magánügye a betegnek, a magasabbrendű társadalomnak érdeke azonban már megköveteli, hogy tagjaik egészségesek legyenek. „Der Kranke soll geheilt werden, weil dies das Interesse der Gesellschaft fordert“.

Hogy az orvos helyreállíthassa betegének egészségét, ismernie kell a diagnózis alapjául szolgáló összes körülményeket, esetleg a beteg személyére, családjára és egyéb viszonyaira vonatkozó titkos adatokat is. A gyógykezelés alatt álló e titkokat azonban csak akkor fogja feltárni, ha biztosítékot nyer afelől, hogy az orvos azokat megőrzi. Midőn tehát a törvény az orvost titoktartásra kötelezi s így a beteg gyógyulásának ügyét szolgálja, tulajdonképpen társadalmi érdeket véd. „Die Geheimhaltungspflicht ist das Stimulans mit welchem die Wissenschaft der Kranken, wenn sie zum Vertrauen nicht zwingen kann, für ihre Zwecke gewinnt“, írja Liebmann. Hasonló álláspontot foglal el a francia irodalomban Hallays, aki szerint „la partie intéressée ici, s'est la société“.

Mindenesetre az általános biztosítás korszakában a szocialisztikus felfogás erősen tért nyert. Mégis, mivel csak bizonyos esetekben kötelezhető a beteg a gyógyításra, meg kell találni a két felfogás kiegyensúlyozását és összhangját.

Mindenütt és minden körülmények között érdeke a társadalomnak, hogy tagjai kellő orvosi segélyben részesüljenek, de ebből még korántsem következhetik az, hogy a titoktartás kötelezettsége kizárólag a társadalom irányában bírna értékkel. A törvény — úgy érezzük — mindig a személyiséget, az egyént és annak titkát védi az orvosi titoktartás által.

A titok-eláruló az egyén jogát sérti. Közvetve — mint minden büntetendő cselekménynél, úgy ebben az esetben is — a társadalom, tehát a közösség érdekén is rést üt a titok elleni

támadás. Sőt midőn arról van szó, hogy mikor szabad és mikor indokolt a felfedezés, eléggé előtérbe kerül a közösség érdeke.

A magyar Büntetőtörvénykönyv 328. §-ában tilalmazott cselekmény elkövetői az egészségügyi segély bizonyos meghatározott funkcionáriusai és azok segédszemélyzete lehetnek. Magános csak mint felbujtó, vagy mint bűnségéd szerepelhet. Az előbb említettek segédei — hazai jogunk szerint — általában szintén idevonhatók. Tehát az assistáló orvosnövendék, és az ápolónő is.

A jogilag védett érdek: a család vagy a személy jóhírnevét veszélyeztető olyan titok, melyet az orvos vagy segédje hivatalánál (ha hatósági orvos) vagy állásánál vagy foglalkozásánál fogva megtud, vagy saját észleletei révén vagy mások megbízásából (mint reábízott titkot) megismer. A tevékenységi tárgy a titok, melyet az orvos esetleg megsérthet.

Miért vannak kötelezve a Büntetőtörvénykönyv 328. §-ában megjelölt személyek a titoktartásra? Nemcsak azért, mivel őket — amint már dolgozatom elején is rámutattam — erre orvosi esküjük kötelezi, de azért is, mert az indokolás szavait idézve „a közhatóságtól nyert állásuknál fogva bírják a családok különös bizalmát“.

Az orvossal szemben valóban mindig „különös bizalom“ nyilvánul meg, sokkal nagyobb tulajdonképpen, mint bármely más foglalkozású egyénnel szemben. E bizalom igazában csak a lelkipásztor iránti bizalommal hasonlítható össze. Mindkét bizalom mögött ott van ugyanis a saját sorsát, a lelkét kereső és féltő, az élet és halál nagy kérdésein töprengő emberiség nyugalma és békéje. Éppen ezt a békét fejezi ki érdekesen az előbb idézett Dán Büntetőtörvénykönyv is, akkor, midőn az orvosi titok-elárulást a „más békességének háborítása“ című bűncselekmények között említi.

A titok tudomásulvételét illetően a legjelentősebb szempont az, hogy az orvos foglalkozása oksági kapcsolatba legyen hozható a titok megtudásával akkor is, ha nem éppen a beteg betegségére vonatkozó titokkal kerül is az orvos kapcsolatba.

A tevékenység abban áll, hogy a tettes a titkot alapos ok nélkül felfedezi. Mi a felfedezés? Olyan tevőleges és túrt cselekvés, melynek eredménye az lesz, hogy olyasmi kerül a tudat körébe, ami eddig azon kívül esett. Formális közlés nem

szükséges, elegendő mint Angyal Pál mondja — ha valakinek pl. az iratokba bepillantást megengedik; maga a közlés történhet szóval vagy írásban, távbeszélőn, rádión, rajz, stb. útján.

A magyar Büntetőtörvénykönyv a *szándékos* felfedezést bünteti. Célzatot nem kíván. Nem fontos tehát, hogy bosszúból, hogy haszon- vagy nyereségvágyból kövessék el. Az orvosi titoksértés jogellenességi eleméről kétszer is beszél a magyar jogszabály. Egyrészt, hogy csak az büntetendő, aki a titkot „alapos ok nélkül“ fedi fel. Másrészt pedig a Büntetőtörvénykönyv 329. §-ában, mely főleg a hatósági orvossal kapcsolatos titokfogalmat érinti: „Nem tartozik az előbbi (az idézett 328. §.) szakasz rendelkezése alá azon eset, ha a megjelölt személyek tudomásukra jutott vagy reájuk bízott titokról a hatóságot kötelességükhöz képest értesítik, vagy ha ezáltal megkérdeztetvén, vagy mint tanúk kihallgattatván, azt a hatóság előtt felfedezik.“

A jogellenességet kizáró különös okokat több csoportba szokták osztani:

Van eset, amikor a felfedezés jogi kötelesség. Ide tartozik a némely bűncselekmény esetén mindenkit terhelő feljelentési kötelesség (felségsértés, államfelforgatás, hűtlenség). A hatósági orvos — ezen felül — hatósági közeg. Minden a hivatali hatáskörében tudomására jutott és nem magánindítványi bűncselekményt feljelenteni köteles. Erre határozott rendelkezést ad a Büntetőperrendtartás 87. §-a. A hatósági orvosok egy része (a községi, (kör) és városi orvos) azonban magángyakorlatot is folytathat. Mármost a hatósági orvos abban az esetben, ha — bár hivatalos engedéllyel — de magánorvosi gyakorlatot is folytat, a titoktartás kérdésében a magánorvossal azonos elbírálás alá esik. Feltétlen bejelentési kötelezettség terheli továbbá az orvost bizonyos ragályos és fertőző betegségekkel kapcsolatban. Ezt már az 1876:XIV. tc. 80. §-a kimondta. Azóta pedig a kör bővült. Itt a rendkívül fontos közegészségügyi érdek indokolja a titokbanmaradás magánérdekének leküzdését. Persze az orvosnak meg kell találnia a módot, mely még ebben az esetben is harmóniát teremt a két szempont között úgy, hogy a köz szempontja domináljon, de sérelmet a magánérdek se szenvedjen.

Nem egyszer jogi engedély mentesíti a titok alól az orvost.

A tanúzás és szakértői vélemény-nyilvánítás pl. általános

polgári kötelesség. A perjogi törvények azonban bizonyos hivatást gyakorló személyeket a tanuskodás és szakértői közreműködés alól felmentenek, illetőleg azok javára megtagadási jogot biztosítanak. A hatósági orvos közhivatalnok; ha tehát hivatali vagy szolgálati titoktartási kötelességteljesítését sértené meg a tanúságtétellel, s e kötelesség alól fel nem mentett, tanúként lesz kihallgatható. Ez világosan áll az összes közhivatalnokokra, a büntető perrendtartás 204. §-ának 2. és a polgári perrendtartás 302. §-ának 2. pontjában.

Az orvos és segéde a hivatási titkot illetően a polgári perben a tanúságtételt megtagadhatják (Pp. 303. §-ának 4. pontja); a büntető perben pedig, ha csak fel nem mentettek, a tanúzás kötelezettsége alól mentesek.

Felmentés hiányában a büntetőperben végeredményben az orvostól függ, vajjon kíván-e — mint tanú — vallani, vagy sem. Polgári perben pedig akkor tartozik vallani, midőn őt erre a bíróság kötelezi.

Ha a tanú mentességi jogáról törvényadta engedélynél fogva lemond, vagy vallomásra köteleztetik és vallomásával hivatási titkot árul el, akkor — hivatkozással a Büntetőtörvénykönyv 329. §-ára — titoksértésért nem büntethető.

A titokelárulásnál szerep juthat az erősebb érdek védelmének. Az idetartozó esetekben a jog nem parancsolja, de nem is engedi meg, csak eltűri a felfedezést. Erre utal a 328. §-a e kifejezése „alapos ok nélkül“. Hogy mikor büntetlen ilyenkor a felfedezés, az mindig csak in concreto dönthető el, s minden attól függ, vajjon figyelemmel az uralkodó társadalmi felfogásra a titokbanmaradás érdekét becsüljük-e többre, vagy a felfedezés árán megmentett érdeket. Erre a példák végtelen sorát lehetne felhozni. (Ha pl. vezető állásban levő egyénen a gyógyíthatatlan elmebaj tünetei mutatkoznak, vajjon nem kötelessége-e az orvosnak az illetékesek figyelmeztetése. Vagy pl. a menyasszony figyelmeztetése a vőlegény betegségéről). A francia felfogás szerint a titok minden esetben abszolút, tehát fel nem fedhető. A többi államokban azonban általánosan érvényesül az a felfogás, hogy alapos ok esetén meg kell engedni, vagy legalább is el kell tűrni a felfedezést.

Itt az igazi orvosi etika az, ami íratlan szabályokat kell hogy diktáljon a magyar orvosnak, aki végre is ugyanabból a fajtából származik, mint az átlagmagyarság. Ez pedig a közel-

keletnek egyik legközlékenyebb népe. Az alapos ok és a fecsegés szigorúan elválasztandó egymástól! Az orvos tehát mindig igyekezzék fedezni véleményét esetleg más kollegáiéval, mivel egy véletlenül félreértett diagnózis is embereket tehet tönkre — talán egész életükre — a vélt alapos ok megteremtésével.

Titok csak végső szükség esetén és csak úgy fedezhető fel, hogy minél kisebb sérelem essék az érdekelteken. Az orvos igyekezzék tehát először a betegre hatni, hogy az maga fedezze fel a titkot vagy a közléshez beleegyezését adja, s csak azután közölje a titkot, de abban is mindig tartson mértéket.

A hazai judicátúra az orvosi titok megsértésének kevés esetét ismeri. Az eljárás pedig ilyenkor — mint előbb már ismertettük — indítványi, tehát a sértett feljelentésétől függ.

Sok vita folyt a szakirodalomban arról, hogy ki tekinthető sértett félnek. Balogh Jenő szerint „a sértett fél alatt nem érthető mindazon egyén, kit a titok felfedezése vagy közlése kellemetlenül érint, hanem az általános szabály értelmében csak a közvetlenül sértett, vagyis az, ki a kérdéses titoknak nyilvánosságra hozatalára kizárólagos joggal bír“. Werner azt tekinti sértett félnek, aki a titkot a tétlessel bizalmasan közölte, illetőleg akit a titoktartás érdekel, s szerinte a sértett felek többen is lehetnek. Binding és Finger szerint az a sértett, aki a titkot a tettesre reábizta.

Balogh Jenő a jövő fejlődés útjának a hivatalból való eljárást véli az indítványi helyett. Szerinte: „a titok már úgyszólván nyilvánosságra lévén hozva, a további rejtegetésnek semmi célja sincs“ és „a hivatali vagy hivatási kötelesség is megsértetett“. Ez azonban nem valószínű. A titoksértés — úgy véljük, — meg fog maradni indítványi cselekménynek.

Az elvi alapokig lenyúló, azok érdekkapcsolataira rámutató elméleti fejtegetések után, már csak az egész kérdés illusztrálása céljából is, de még inkább gyakorlati okoknál fogva, mellőzhetetlennek tartom, hogy ezzel a rendkívül nagyjelentőségű és feltétlenül megnyugtató megoldást kívánó kérdéssel a következő egy tényállás felvetése mellett foglalkozzam:

Hatósági orvosi szolgálatot ellátó városi, községi vagy körorvos (1936:IX. tc. 1. §. (1) bekezdés b) pont), aki a jogszabályok értelmében orvosi gyakorlatot is folytathat, a hozzáforduló beteget gyógykezelésben részesítvén a kezelés során

megállapítja, hogy a betegség nyilván bűncselekmény tény-álladékát megvalósító tevékenység következménye. Leggyakrabban eset, midőn akár a beteg nő, akár harmadik személy részéről eszközölt beavatkozás abortust idézett elő, s az orvos akár a beteg nyilatkozatából, akár saját vizsgálata alapján ezt megállapítja. A bűncselekménynek minősülő büntett vagy véttség — nem az orvos, nem is a cselekmény elkövetőinek valamelyike révén, hanem — valamiként a feljelentésre kötelezett hatóságnak vagy hatósági közegnek (Bp. 87. §.), vagy magának a nyomozást teljesíttetni tartozó kir. ügyészségnek (Bp. 33. §.) tudomására jut, s ennek folytán a bűnvádi eljárás megindul. Az eljárás során a kezelőorvost tanúként idézik meg, vagy tőle a Bp. 84. §-a alapján a kir. ügyészség „a nyomozás érdekében felvilágosításokat és értesítéseket“ kíván azon a címen, hogy az orvos egyben hatósági közeg is. Az ily és hasonló eset kapcsán a kérdések egész özöne tárul elénk. Így többek között: Tartozik-e az orvos — lévén hatósági személy — a Bp. 87. §-a rendelkezéséhez képest feljelentést tenni? Tartozik-e az orvos tanúvallomást tenni, vagy mentes-e a tanúzás kötelezettsége alól a Bp. 205. §-ának 2. pontja alapján? Tartozik-e a kir. ügyészség felhívására a Bp. 84. §-ához képest a kívánt felvilágosításokat és értesítéseket megadni, avagy egyáltalán titoktartásra van-e kötelezve? Nem követ-e el fegyelmi vétséget azzal, ha — mint hatósági orvos — nem fedi fel a hatósági felhívásra a megtudott titkot? Nem követ-e el bűncselekményt (Btk. 328. §.) azzal, ha a titkot, amelyet magánorvosi minőségében tudott meg, a nyomozó vagy a feljebbvaló hatósággal közli? Valamennyi kérdés azon fordul meg és annak folytán alakul ki, hogy ugyanez a személy kettős minőséget hord magán: a magánorvosét és a hatósági orvosét. A megoldáshoz pedig annak a további kérdésnek mikénti eldöntése vezet; vajjon e két minőség ugyanabban a személyben elegyül-e és úgy elegyül, hogy azok egyike a másikat szinte megsemmisíti vagy legalább is teljesen beárnyékolja; vagy mindkettő megtartja-e a maga jellegét és erősségét, s érdekösszeütközésről lévén szó, az erősebb győz és ennek győzelmét kell, hogy a jog, a bíró, a hatóság elismerje.

A két minőség elegyüléséről nem lehet szó. Mert amint a magánorvos nem veszti el magánorvosi jellegét, annál fogva, hogy városi, községi vagy körorvosi minőségben hatósági sze-

mély, épúgy nem szűnik meg a hatósági orvosnak hatósági jellege amiatt, mert a hozzáforduló betegek — magánorvosként — gyógyítókezelésben részesíti.

Az érdekösszeütközést kiváltó hasonló helyzetet egyébként két csoportba különíthetjük szét, amelyeket a következő példákkal világosítunk meg: 1. a családfőnek sem enyésznek el ebbeli — jogokkal és kötelességekkel járó jogi helyzete abból az okból, mert közhivatalnok; s megfordítva, a közhivatalnoki minőséget semmiképen sem érinti az a körülmény, hogy a kérdéses személy a családi kapcsolatból folyó különleges jogokat gyakorol és kötelességekkel van terhelve; 2. ügyész-ségi megbízottul gyakorló ügyvéd is kirendelhető (1897: XXXIV. tc. 9. §. 2 bek.); mikor is a közhivatalnoki és ügyvédi minőség egyidőben tapad ugyanahhoz a személyhez, de egyik a másikat sem el nem homályosítja, sem meg nem szünteti. Az ily helyzetekben a két vagy több minőség és az abból folyó jogok és kötelességek nem az egymásfőlöttiség — tehát rétegződés — hanem az egymásmellettiség viszonylatában állanak egymással.

A feltett kérdéssel kapcsolatos helyzetben a hatósági és magánorvosi jelleg, valamint az azokból eredő jogok és kötelességek egymást esetleg kizáró módon érvényesülnek olyképpen, hogy amennyiben azok az érdekek, amelyeknek szolgálatára vannak állítva, egymástól értékben, súlyban, jelentőségben különböznek: a kiemelkedő érdeket szolgáló jogok gyakorlása és kötelessége teljesítése elől az alacsonyabbrendű érdek érvényesítésére egyébként hivatott jognak és kötelességnek ki kell térnie.

A hozzátartozó érdekében elkövetett bűnpártolás (Btk. 374., 375. §.) pl. nem büntetendő (Btk. 378. §.). Ez a mentesség azonban nem terjed ki a közhivatalnokra, aki tehát nem kerül el a büntetést, ha a bűnpártolást hivatali hatalmával visszaélve hozzátartozója érdekében követte el (Btk. 478. §.). Ha tehát a közhivatalnok egyben családfő is, kell, hogy az igazságszolgáltatás érvényesülésének — a hivatali viszonylatnál erősebbé vált — érdekére való tekintettel, az őt mint magánegyént egyébként megillető jogának gyakorlásáról lemondjon. Vagy pl.: aki valamely ügyvédi kamarába az ügyvédek névjegyzékébe fel van véve, a bíróságnál vagy más hatóságnál ügyfél képviselőjében mint ügyvéd eljárhat (1937:IV. tc. 44. §.), joga

van az ország bármely bírósága és hatósága előtt ügyfelet képviselni, más részére beadványt vagy okiratot szerkeszteni (1937:IV. tc. 75. §-a). Ha azonban egyben ügyészi megbízott is, abban az ügyben, amelyben ügyészségi megbízottként jár el, a terhelt ügyvédi képviselőt nem láthatja el. Érdekösszeütközésről lévén szó; a kérdéses ügyben való egyik szereprészről le kell mondania és annak a szerepnek jogait, amelyről lemondott, abban az ügyben nem gyakorolhatja.

A példaként felhozott két eset annyiban azonos, hogy mindeniknél összeütközés forog fenn, s hogy az alacsonyabbrendű érdek jog- és kötelességkomplexuma kitér a magasabb érdek szolgálatára hivatott jogok gyakorlása és kötelességek teljesítése elől. Abban azonban mégis különböznek egymástól, hogy míg az elsőben *jogszabály*, a másodikban a dilemmában forgó — kettős minőségű — *személy elhatározása* szünteti meg az összeütközést.

A hatósági orvosi és a magánorvosi minőség találkozásából folyó és a titok megőrzésére vagy feltárására vonatkozó kötelességek összeütközésének esete — látásom szerint — úszóhatár, amennyiben egyfelől az előbbi csoportba, tehát abba is tartozik, amelyet jogszabály szerint rendez; de másfelől bizonyos vonatkozásban a második csoport jellegzetességét is osztja, mert a kettős minőségű személy akaratelhatározása veszi elejét az összeütközésnek.

A kérdést a mélyebb értelmezéssel kísért 1936:I. tc. 37. §-a nagy vonásokban megoldja. E szakasz (1) bekezdésének első mondata ugyanis általános parancsot tartalmaz, midőn a következő kijelentést teszi: „az orvost titoktartás kötelezi (az 1878:V. tc. 328. és 329. §) a kezelt vagy vizsgált egyén egészségi állapotára vonatkozó adatok tekintetében, s ezenfelül mindarra nézve, amit az orvos ebben a minőségében hivatása gyakorlása közben tudott meg“. Ez a szabály illetőleg a Btk. 328. és 329. §-a — mint „A Magyar Egészségügyi Közigazgatás Kézikönyve“ című munkám 1937-ben megjelent I. kötetének 494. lapján megállapítom — „nem az abszolút orvosi titoktartás szigorúbb követelményét kívánja szankcionálni, mert csak oly természetű titok felfedezését bünteti, amely valamely család vagy személy jóhírnevét veszélyezteti és ezt is csak akkor, ha alapos ok nélkül történt, aminek megítélését a bíróra bízta“. Ezen a körön belül azonban a titoktartást előíró sza-

bály *generális*, amely alól a kivételt ismét maga az 1936:I. tc. 37. §-a (1) bekezdésének második mondata emeli ki mondván: „Hatósági megbízásból végzett vizsgálat esetében a vizsgálat eredményét... az orvosnak a megbízó hatósággal közölnie kell.“ A titok felfedése tehát csak akkor kötelező, ha ahhoz az orvos „hatósági megbízásból végzett vizsgálat esetében“ jutott hozzá. Minden más viszonylatban az orvosnak csak joga van a titok felfedezésére, de e jogával csupán akkor élhet, ha erre alapos oka van (Btk. 328. §.), vagy ha mint a tanúzás kötelessége alól mentes személyek (Bp. 205. §. 2. pont) közé tartozó, e mentességi jogáról lemond; amit különösen akkor tehet meg, amikor a beteg őt a titoktartás alól felmentette (Btk. 329. §.).

Az előadottakból megállapíthatóan a probléma akkor éleződik ki, amikor az orvost — a generális szabály alapján — terhelő titoktartási kötelesség a hatósági megbízás keretében végzett vizsgálat oly adatainak felfedezésére vonatkozó kötelességgel ütközik össze, amely adatok a „titok“ fogalmi körébe esnek. Nézetem szerint ilyenkor a felfedezést előíró *speciális* — az általánossal szemben kivételes — szabály lévén — az erősebb; az orvosnak fel kell tárnai a titkot annál is inkább, mert ily esetben a felfedezést követelő társadalmi érdek erősebb, mint a titok megőrzéséhez fűződő magánérdek. Míg magánorvosként szerepel az orvos, addig — bár akkor is csak az említett keretben — csupán jogosult a titok felfedezésére, de erre kötelezve semmiesetre sincs. Mihelyt azonban — akár csupán hatósági megbízásból, vagy pedig éppen mint hatósági orvos — hatósági szerepet tölt be, az 1936:I. tc. 37. §. (1) bekezdésének második mondatában foglalt parancshoz képest: kötelessége a felfedezés.

Ezekből következik, hogy amíg a városi, községi vagy körorvos nem ebben a minőségében, hanem mint magánorvos vizsgálja és kezeli a hozzáforduló beteget, még ha a vizsgálat során a betegséget előidéző vagy azzal kapcsolatos bűncselekmény elkövetését észleli is: nem tartozik feljelentést tenni, tanúként vallani, ügyészi vagy felsőbb hatósági felhívásra a titokként minősülő adatokat közölni. Szóval őt a titoktartás kötelessége terheli és nem követ el fegyelmi vétséget, ha megtagadja a titok felfedezését; viszont elköveti a Btk. 328. §-ába ütköző vétséget, ha a titkot alapos ok nélkül mással — akár a

hatósággal is — közli. Mihelyt azonban mint hatósági orvos, illetőleg hatósági megbízásból — vizsgálja meg a kérdéses személyt, akit megelőzően magánorvosként már megvizsgált és kezelt, úgy — mivel a titoknak a titokkörben maradását biztosítani hivatott védőfalat a törvény maga ledöntötte s a titokkörbe bejutott hatósági orvost a bűnüldözés közegévé avatta és reá köteleességet ró — a közlés kötelezettsége nemcsak elébevág a titoktartás kötelezettségének, hanem mint az összeütköző két érdek közül az erősebbet — a társadalmat, a közösséget, az igazságszolgáltatást — szolgáló kötelezettség, teljes mértékben érvényesül és kell is, hogy érvényesüljön.

Am ilyenkor sem korlátnélküli a közlés köteleossége, mert mint az 1936:I. tc. 37. §-a (1) bek. második mondatából félreérthetetlenül olvasható: *a)* csak a vizsgálat eredményét, és ezt is *b)* csak a megbízó hatósággal tartozik a hatósági orvos közölni. Megtagadhatja tehát a vizsgálat eredményét túlhaladó keretbe eső — vagyis titokként minősülő — adatok közlését és megtagadhatja a megbízó hatóságtól különböző más hatóság vagy éppen magánszemély irányában a közlést. Sőt mindkét vonatkozásban épségben marad — terhére — a titok őrzését előíró generális szabályból folyó általános kötelezettség. A titok őrzésére vonatkozó eme köteleesség kötelékei természetesen ebben a vonatkozásban is lehullanak, amikor a felfedezést valamely jogszabály teszi jogi köteleességgé. Tehát a hatósági orvost, vagy a vizsgálatot hatósági megbízásból teljesítő orvost a Bp. 87. §-a alapján a feljelentési köteleesség és a Btk. 230. §-a alapján az ártatlansági bizonyíték közlésének — mint magánszemély irányában is fennálló — köteleossége feltétlenül terheli. A hatósági, vagy a hatóság megbízásából vizsgálatot eszközöző orvosnak a titok közlésére vonatkozó köteleosségei tehát a következők: 1. tartozik a vizsgálat eredményét megbízójával közölni; 2. ha bűncselekmény elkövetettségét észleli, tartozik azt feljelenteni; 3. ha a vizsgálat során olyan tények vagy bizonyítékok jutnak tudomására, amelyekről ártatlanul vizsgálat alá vont egyénnek felmentése vagy ártatlanul elítéltnak kiszabadulása függ, tartozik azokat akár az illetővel, akár hozzátartozóival, akár az illető hatósággal tudatni.

E megállapításaimat alátámasztják „Az orvosi gyakorlatra vonatkozó szabályzat”-nak — az Országos Orvosi Kamara hivatalos kiadványa 1939 — következő szavai: Az orvos-

szakértő sem erkölcsi, sem büntetőjogi vonatkozásban nem követ el titoksértést szakértői véleményének előterjesztése által, ha vizsgálatát valamely hatóság, vagy a kötelező biztosítás valamely intézete vagy intézménye, vagy más törvényen alapuló intézmény megbízása folytán teljesíti, s annak eredményét csak megbízójának hozza tudomására.

Bizonyos vonatkozásban tételeim mégis nyugtalanító érzést kelthetnek. Gondoljunk pl. a következő könnyen előfordulható helyzetre: Valamely községben egyetlen orvos látja el a betegek gyógykezelését, aki egyben községi orvos is. Az illetőnek magánorvosi minőségben előzőleg már kezelt betegét hatósági orvosi megbízás alapján is meg kell vizsgálnia és ha ezt megtette, a betegnek orvosi vonatkozású titkait — a mondott keretben — fel kell fedeznie. Ha ez köztudomású lesz, a betegek bizalma elfordul az orvostól, aminek nemcsak a közegészségügy vallja kárát (mert a betegek egyrésze esetleg gyógykezelés nélkül marad), de az eset az orvos kereseti forrásának elapadásához is vezethet. Íme, a megoldott érdekösszeütközés újabb érdekek veszélyeztetésének lehetőségét nyitja meg.

A kibontakozás lehetőségét azonban ebben a vonatkozásban is meg kell találni. A kivezető útra pedig reámutat az előbb idézett „Szabályzat“ következő kijelentése: „a megvizsgált személy kezelőorvosa, azonban az imént említett megbízást csak akkor vállalhatja, ha a megvizsgált személy őt a korábbi észleléseire vonatkozó titoktartás kötelezettsége alól felmenti. Ily felmentés híján a kezelőorvost bűnügyben szakértőként vagy tanúként sem lehet kihallgatni“. Az e rendelkezésből kicsendülő és az összeütközés megelőzésére alkalmas gondolat a következő: Ha a beteg kezelőorvosa, aki egyben városi, községi vagy körorvos is hatósági megbízást kap a beteg megvizsgálására, eszközölje ki betegénél a titoktartás kötelezettsége alóli felmentését. Amennyiben a beteg a felmentést nem adja meg, a megbízást utasítsa el. Ilyképpen — mint fentebb említettem, mód nyílik arra, hogy az orvos vagy a kezelőorvosi, vagy a hatósági orvosi minőségét az adott esetben saját elhatározásával megszüntesse, illetőleg felfüggeszse és csak a fennmaradó minőséghez fűződő jogokat gyakorolja és kötelezettségeket teljesítse.

Érzésem szerint, sikerült a felvetett kérdéssel kapcsolat-

ban a különböző köz- és magánérdekek folytán felmerülő ellentéteket — a részleteikben is ismertetett módozatok által — kellően megvilágítani. De mindezek alapján azt is láthatjuk, hogy a hatósági orvosnak — végeredményben kétféle titok megtartásán kell örködnie; az egyik a magánorvosi minőségben megtudott titok, a másik a hivatalos titok. Mindkettőre pedig nemcsak a törvények és a szolgálati pragmatika figyelmeztetik, de kettős esküje is; egyfelől az orvosi eskü az egyetem jogarára, másfelől a hatóság előtt tett eskü a hivatali engedelmességre és a hivatalos titok megőrzésére. Az eskü szentsége viszont rendkívül súlyos kötelezettséget ró az élet és a halál problémáit hivatásánál fogva állandóan kutató, de emellett a szenvedő embertársait gyógyító és a közegészségügyi közigazgatás ellátásában is közreműködő magyar orvosra.

A magyar orvosi rend törvénytiszteletére és kiváló erkölcsi érzékére mutat, hogy a magyar bírói gyakorlatban rendkívül kis számát találjuk az orvosi titok megsértése vétségének. Még arra is mindig kellő figyelem fordított, hogy az orvosi titoktartást érintő egyes érdekesebb — közérdekű — esetek az orvosi szaklapokban az egyetemi katedrákon, vagy a hatósági orvosi értekezleteken — név, hely, idő, stb. említése nélkül — úgy közöltessenek, hogy annak folytán érdeksérelem senkit se érhesse.

Sőt erre többé-kevésbé a minden szenzációs vagy titokzatos hírnek örvendő napisajtó is vigyázott, habár attól a hollandi-rendszertől, amely az utcai balesetek áldozatai nevének közlését is megtiltja, még elég messze vagyunk.

Az orvosi fegyelmi pragmatika is elkészült, amely az orvosnak a szükséges útmutatást megadja. De ezenkívül — erősen hiszem — minden magyar orvosnak jelszava csak az ősi és örökérvényű Hippokratesi mondás lehet:

„Az orvoslás: lelkiesség, hivatás és ennek tudatában az orvosnak nemcsak hallgatni kell tudni, hanem egész életfolyamán tisztességesnek, becsületesnek, erkölcsösnek és megbízhatónak kell lennie.“

Mert ez az, ami az orvosi titok megtartásának nehéz feladatában a leginkább fénylő irányítás marad, mindenkor és mindenki számára.

